

(Слободан Антонић: Машине за прљање; Мило Ломпар: Титоизам и хрватска културна политика)

У свом тексту „Машине за прљање“ **(1)** Слободан Антонић, као и у неким ранијим приликама, полази од идеја Мила Ломпара, изнетих овог пута у есеју под називом „Титоизам и хрватска културна политика“ **(2)**.

Пошто циљ овог текста није детаљно разматрање Ломпаровог есеја, већ преиспитивање његове основне идеје коју и Антонић следи у свом чланку, нећу се задржавати на појединостима посредством којих Ломпар покушава да докаже ову идеју. Довољно је за сврху овог текста изнети укупан закључак да је Ломпарова теза о титоизму, односно титоистичком југословенству, као оруђу хрватске политике на културном плану, крајње натегнута, заснована на подацима истргнутим из ширег контекста, од којих многи имају споредан значај. Стиче се утисак да је Ломпар у свом подужем тексту хтео да наброји све чињенице које могу поткрепити његову основну тезу, али упркос томе, оне то не успевају, иако су на први поглед уверљиве, боље рећи, заводљиве.

Антонић наравно некритички преузима Ломпарову идеју, и као у приказу Ломпарове књиге „Моралистички фрагменти“ додатно је заоштрава, па и поједностављује. Јер, на почетку овог текста он сугерише, односно такав утисак може стећи необавештени читалац, да је хрватска културна политика нешто што се развија тек од Другог светског рата, још у систематском облику, као званична политика нове југословенске власти у области културе, маскирана под плаштом југословенства. Ломпар, међутим, указује и на ранију генезе ове политике, а теза о антисрском карактеру и систематичном наметању „југохрватског“ модела никако не стоји. Наиме, несумњиво је у послератном периоду на врло сложенем југословенском (културном) простору било актера и појава који се могу означити као противници културног модела којег заговарају Ломпар, и његови идеолошки претходници које узима у одбрану или на које се позива. Али, тешко да се та делатност може означити као непријатељска према српској култури и идентитету као таквима, што је поента Ломпарове критике. Јер, једно је политика која је антисрпска, а друго она која ограничава максималистичке претензије модела српске културне политике којег Ломпар промовише. Само под условом да се српски културни образац сведе на интерес који му даје Ломпар могуће је југословенску културну политику означити као антисрпску. Тада се с правом поставља суштинско питање: зашто би Ломпаров модел био аутентичан израз српских културних интереса? Право на сумњу, које и Ломпар цени, долази овде до изражаја...

Што се тиче наводног систематичног потискивања ломпаровски замишљеног српског

културног модела у социјалистичкој Југославији, и та теза је подложна сумњи. Сам Ломпар наводи неке недоследности у опхођењу званичних културних инстанци (иза којих стоји моћ тадашње државе) према водећим представницима овог модела, нпр. делу Слободана Јовановића. Познат је и амбивалентан став према неким другим истакнутим именима који следе ову линију, нпр. Пекићу и Црњанском. Дакле, тешко се може говорити о доследном и бескомпромисном обрачунавању са оним ствараоцима који, по Ломпару, чине језгро српске културне баштине. Културни простор тадашње Југославије много пре је био попрште спорења и сукоба разних идеолошких оријентација и струја, него монолитан и униформан (антисрпски) миље. Многи аутори на које се Ломпар позива имали су довољно велику слободу изражавања и не мали утицај у културним круговима, што је иначе обележје мекше, толерантније верзије социјализма какав је у Југославији постојао од 50-тих година. Случајеви државне репресије су били спорадични, без неког дубље и трајније осмишљеног цензорског плана. Ако је и било ауторитарности у политици, на плану културе је постојао, за свет тадашњег светског социјализма некарактеристичан, висок степен културно-идеолошке пермисивности.

Не треба ићи даље од Ломпаровог текста да би се схватило како су ствари у погледу овог питања доста сложеније него што би Ломпар и Антонић желели да представе. Ломпар спомиње, у контексту односа према Црњанском као једном од најзначајнијих српских књижевника, два писца која заузимају кључно место у Антонићевом тексту, Мирка Ковача и Добрицу Ћосића. Овде се Ломпарова и Антонићева интерпретација симптоматично сударају, што наговештава пукотину у њиховом заједничком становишту о постојању јасно формиране, континуирано делатне и доминантне хрватске културне политике на бившем југословенском, па и данашњем србијанском простору. У једном интервјуу из 1971. године, Црњанском је постављено питање шта мисли о ставу Мирка Ковача да његов роман „Сеобе“ спада међу пет водећих романа послератне југословенске прозе (Ковач га је сврстао на друго место). А 1993., поводом стогодишњице рођења Црњанског, Добрица Ћосић је, као председник Одбора за обележавање овог јубилеја, између осталог, изјавио да је Црњански „песник људског трагизма без веће мисаоне дубине и оригиналности“. Ломпар оштро критикује ову изјаву: „Није најважнији овај уступак једној дуготрајној представи о писцу, нити мотиви који воде нечији дух да посегне за ружењем, него спремност да се у *таквом* тренутку изрекне неповољна реч. Јер, мора бити нечег у култури што макар невидљиво охрабрује један конвенционални дух да учини такав прекршај. Ни дубински преокрет у културној мрежи није могао спречити да и у

Политици

, под дејством тренутних обавештења, осване та полуреченица, као знак како је макар у тако сведеном облику ипак опстала једна идеолошка матрица која се ослонила на старију, културну традицију у оспоравању Црњанског, као и да се она појави у

Летопису Матице српске

“. Дакле, на ова два места, у односу према Црњанском кога Ломпар иначе узима готово за лакмус папир који доказује трагове деловања (антисрпске) хрватске културне политике, видимо да је ствар потпуно обрнута него што је представљено у Антонићевом тексту. Из овог текста, а у складу са

тезом да хрватска културна политика већ дуго и штетно делује на овим просторима, очекивало би се да један утицајан представник те политике испољава такве ставове и у титоистичком периоду, а да онај ко је код нас први на удару те политике буде имун на њено потајно, перфидно деловање, бивајући њега свестан више него други. Али, то очекивање Ломпаров текст потпуно изневерава. Хрватски културтрегер Мирко Ковач се пре неколико деценија, у време када хрватска културна политика достиже тачку усијања на југословенском простору, врло афирмативно изјашњавао о једном од култних писаца међу српским националистима, док истог овог писца критички оцењује Добрица Ћосић, и то у време када српска културна политика коју Ломпар заступа доживљава ренесансу, а реципрочном томе, дотадашња наводна хегемонија хрватске културне политике требало да трпи дубоку кризу.

И док се Ломпар и Антонић међусобно не разјасне око ове болне противречности која потреса њихово полазно становиште, ми ћемо понудити једно смислено решење. Поређење данашњег и некадашњег Мирка Ковача показује да нема говора о некој континуираној, дуго делујућој (хрватској) културној политици чији био он био представник у читавом том периоду. А ако смо довољно рационални да не прихватимо параноидну конструкцију да је чак и Добрица Ћосић несвесна жртва ове политике, тумачићемо његову наведену изјаву о Црњанском било као плод критике на коју један велики писац свакако има право, било као могући знак повређене Ћосићеве сујете по питању првенства међу српским писцима. Ломпар ове две последње алтернативе није уопште узео у обзир, него је одмах у тој изјави нашао још један „доказ“ за скривено деловање хрватског културног модела. На сличан начин, априорним искључивањем могућих другачијих одговора на питања која покреће, и изостављањем неопходних чињеница и значајних делова контекста, „проналазио“ је и друге „доказе“ за своју основну тезу о свемоћној и тајној хрватској политици која већ дуго доминира у подручју културе. Зато се намеће закључак да је оваквом методологијом врло успешно налазио оно што је хтео да нађе, боље речено, што је већ претходно, унапред, учитао у историјски материјал, гурајући га на силу у Прокрустову постељу своје псеудотеоријске конструкције.

Нема сумње да Мирко Ковач већ дуги низ година, као и мање значајни делатници на пољу културе које Антонић наводи, било субјективно, било објективно, раде у интересу једне хрватске културне политике, која је у великој мери антисрпски оријентисана. Не спорим ни да су мотиви и манифестације такве политике постојали и у титоистичкој Југославији. Али, пројектовати све данашње представнике ове политике у некадашњи период, тражити у њему унутарсистемску генезу њиховог данашњег деловања, узимати чак ову политику, наводно вешто сакривену у југословенско рухо, као доминантну и званичну на југословенском простору, једноставно није легитимно тврдити ако се држимо неких објективних норми логике и чињеница. Реч је о политици која је несумњиво тињала или пламтела у извесним културним круговима, у извесном периоду, али која није успевала да се наметне као доминантна због јаких отпора других

националних култура, пре свега српске, али и особене југословенске културне политике која је инсистирала на чувању равнотеже између народа и народности на културном плану. Због свог антисрпског, а тиме и антијугословенског карактера, ови културни импулси нису могли да стекну надмоћ у том периоду. Као што нису могли да стекну надмоћ ни претенциозни захтеви са српске (културне) стране који би негирали властити идентитет и традиције других народа, а што Ломпар олако дисквалификује као антисрпску политику. Наравно, ситуација се мења крајем 80-тих, са дубоком кризом у Југославији и њеним потоњим крахом. Са победом хрватског национализма, који је у великој мери био обојен антисрпским шовинизмом, ова културна политика доживљава своје истинско рођење и успон. Заиста нема потребе доказивати да је критика национализма, у извођењу било „Друге Србије“, било „Друге Хрватске“, непринципијелна и пристрасна. И за једне и за друге друге „великосрпски национализам“ има улогу агресора, иницијалног кривца за рат, док се (велико)хрватски национализам код првих нападно прећуткује, а код других наилази на неупоредиво слабију критику него што „Друга Србија“ критикује „великосрпски национализам“, и бива мање-више сматран пуком реакцијом на овај претходни и изворнији национализам. Због свега наведеног, мора се закључити да између данашње хрватске, односно антисрпске културне политике, и некадашње доминантне културне политике у титоистичкој Југославији постоји рез; ова друга се никако не може сматрати компонентом и оруђем прве, како мисле Ломпар и Антонић.

Надметање у доказивању наводно антисрпског карактера нашег комунизма (титоизма), као некакве трајне и непроменљиве константе националне политике југословенских комуниста (титоиста), представља иначе омиљену дисциплину српских националиста и њихових интелектуалаца. У томе се не преза ни од врло приземних инсинуација и увреда. Тако је Антонић својевремено, позивајући се на Ломпарове „Моралистичке фрагменте“, назвао титоисте „бубашвабама“. У овом тексту се појављују нове инвективе на рачун комунизма које се граниче са потпуним извитоперавањем праве суштине ове идеологије. Од врсног социолога и некадашњег омладинског функционера СК-а понајмање се могло очекивати овакво искривљавање. Зато разлоге, или тачније, мотиве за такво изобличавање комунизма треба тражити не у (не)знању, већ у одређеним интересима или страстима. Како год, Антонић се при крају текста, с обзиром на иманентну логику анализираних садржаја, немотивисано позива на кинеску Културну револуцију и „Црвену гарду“, користећи се тиме као средствима за ружење противничке стране. По њему, сарадници „Бетона“ су „црвени гардисти“ који етикетирају своје противнике, српске националисте, у маниру познатог ритуала из доба Културне револуције. Ова аналогија је потпуно промашена. Темелј комунистичке идеологије је класни, а не национални идентитет, и на томе почива и природа политичке диференцијације у овој идеологији. Ради се о класном, а не о националном непријатељу (током Културне револуције на удару је била буржоазија у свом поновном настајању), а ако се и оспорава и напада национализам, на њега се гледа као на оруђе буржоаске политике, дакле, реч је о изведеном, а не примарном одређењу унутар логике комунистичке идеологије. Ништа од овог класног дискурса који пресудно дефинише комунистичку доктрину није присутно у говору „Друге Србије“ и зато се њено непрестано

сврставање на (радикално) леву страну идеолошког спектра, које форсирају њени опоненти из друге, националистичке фракције деснице, испоставља као грдно несналажење и неразабирање у погледу неких основних категорија политичке теорије и праксе. Додуше, међу перјаницама „Друге Србије“ има оних који себе сматрају некаквим левичарима, али за очекивати је ваљда да српски националисти, који с правом увиђају неке друге симптоме искривљене свести код ових јавних делатника, не деле њихову илузорну самосвест у овом аспекту. То се, на жалост, не дешава, него им овде волшебено верују на реч, иако им у готово свему другом оправдано не верују. Без постављања социјалне, класне тематике на прво место, односно захтева за праведном расподелом друштвеног богатства, који се концентрише у питању својине, немогуће је да нека политика буде левичарска, нарочито радикално лева. А о читавом овом социјалном аспекту „Друга Србија“ или упорно ћути, или проговора језиком социјалног расизма, у маниру класичне (нео)либералне деснице која штити интересе повлашћених класа. Уосталом, њен водећи политички репрезент се и дефинише као партија либералне оријентације, која у економском програму инсистира на убрзаној и радикалној приватизацији (о спрези „Друге Србије“ са интересима транснационалног капитала излишно је говорити). Зато и другосрбијанска критика (велико)српског национализма нема никакве везе са (комунистичком) левицом, већ је у најбољем случају на линији стандардне грађанско-демократске критике (етно)националистичке супрематије, а у стварности најчешће оруђе оправдања и продирања несрпских, односно антисрпских националиста на овом простору. Стога, када другосрбијанци, конкретно, агитатори из „Бетона“, на претеран, вулгаран начин оспоравају и етикетирају српске националисте, али и српску политику и нацију у целини, онда је такав њихов дискурс много ближи фашистичком, него комунистичком моделу идеолошког говора.

Штавише, експлицитна антикомунистичка пропаганда неретко се појављује у говору „Друге Србије“, што још више показује колико је апсурдно довођење у везу ове групације са комунизмом. Али, то истовремено показује и да је сасвим оправдано довођење у везу ове групације са њеним наизглед оштро супротстављеним противником у лику српског национализма. Јер, оба ова љута супарника у погледу антикомунизма стоје на истој страни; у антикомунизму они су тако лепо уједињени. Антонићев текст сасвим јасно потврђује овај увид. У њему видимо како памфлетисти из „Бетона“ дифамирају Добрицу Ћосића користећи антикомунистичку реторику. Ово подметање Ћосићу „доктринарног историјског материјализма“, „соцреализма“ или чак „стаљинизма“, ма колико звучало небулозно, нарочито када се каже да је то владајући дух у Србији у последње две деценије, упућује да стратегија оспоравања Ћосића иде преко унапред анатемисаних идеолошких садржаја који имају везе са комунизмом. А онда се дешава нешто још небулозније. Антонић на ову антикомунистичку интонирану критику Ћосића, која долази из миљеа либералних криптофашиста, одговара тако што ове памфлетисте назива „Црвеном гардом“, евоцирајући сцене из кинеске Културне револуције?! Дакле, исте оне који се крајње пежоративно опходе према неким истакнутим обележјима болшевиизма, односно маоизма, Антонић проглашава некаквим новим болшевицима, односно маоистима?! Али, у овим бесмислицама које су, како видимо, подједнако својствене и једној и другој страни у спору, ипак има неког смисла, односно логике - обе користе

антикомунизам као кључно средство у денунцијацији противника. Око „зликовачке“ природе комунизма између две десничарске Србије нема спора, постоји само идилична сагласност.

А када бацимо поглед на хрватску националистичку сцену, откривамо нове, такође занимљиве сличности између иначе супротстављених идеологија. Наиме, постаје нам уочљив још један наизглед незамислив савез, онај између хрватских и српских националиста. Опет је карика која спаја - антикомунизам. Тако, рецимо, на Интернету може да се нађе интервју са једним хрватским научником, под насловом „У Хрватској доминира бољшевички менталитет“ (3). А испод интервјуа наилазимо на следећи коментар: „Молим, само брзо дјеловати...док нам стара црвена гарда не поквари и нове генерације, јер борба за егзистенцију је немилосрдна, а дезинтегративне силнице у хрватском друштву су у пуној акцији. Нападају се, обитељ, вриједности католичког наука, домовински пут ослобођења, хрватски генерали и бранитељи. Младежи се подилази неолибералним лажним обећањима о неограниченој слободи, лагодан живот без рада и науке итд.итд. Задњи је тренутак истини погледати у очи“. Дакле, и овде, међу хрватским „домољубима“ се спомиње „покварена црвена гарда“. Замените у овом цитату „хрватско“ са „српским“, „домовинско“ са „отаџбинским“, „обитељ“ са „породица“ и „католичко“ са „православним“, и добићете коментар који би могао да потпише сваки самосвесни српски националиста. Суштина је иста, разлика је само у (супротстављеном) садржају. Стога, националисти свих земаља, уједините се! Против „Црвене гарде“! Ова идеја би могла поново да оживи. Видели смо је некада оствареном на овом простору у савезу немачких, италијанских, хрватских, српских, словеначких, муслиманских, албанских и других националиста против партизанских и комунистичких „бандита“ и „издајника“.

Машине за прљање заиста раде пуном паром. Небитно да ли су националистичке или либералне, српске или хрватске, све оне имају исти предмет који запрљавају – комунизам. Крајњи резултат њиховог рада треба да буде да од „црвеног“ постане „црно“. Вероватно зато да се десничарско црnilo више не би видело...

(1) <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/masine-za-prljanje.html>

(2) <http://www.slobodanjovanovic.org/2010/01/08/titoizam-i-hrvatska-kulturna-politika/>

(3) <http://dalje.com/hr-hrvatska/pavuna--hrvatskom-dominira-boljsevicki-mentalitet/272193>